

**RUSİYA KONSERVATİV SAHİBKARLAR PARTİYASI VƏ
BAŞQALARI RUSİYAYA
QARŞI İŞ**

(Ərizələr № 55066/00 və 55638/00)

MƏHKƏMƏ QƏRARI

Strasburq

11 yanvar 2007-ci il

Bu qərarın qəti qərara çevriləcəyi tarix:

11.04.2007

Bu qərar Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndində göstərilən hallarda qəti qərara çevriləcəkdir. Qərara redaktə xarakterli düzəlişlər edilə bilər.

Rusiya Konservativ Sahibkarlar Partiyası Rusiyaya qarşı məhkəmə işində

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (Birinci Seksiya),

hakimlər:

Cənab X.L.Rozakis (*C.L.Rozakis*), *Sədr*,

Cənab P.Lorensen (*P.Lorenzen*),

Xanım N.Vajiç (*N.Vajić*),

Xanım S.Botuşarova (*S.Botoucharova*),

Cənab A.Kovler (*A.Kovler*),

Xanım E.Ştayner (*E.Steiner*),

Cənab X.Hacıyev (*K.Hacıyev*)

və *Seksiyanın katibi* Cənab S.Nilsendən (*S.Nielsen*) ibarət tərkibdə Palatada iclas keçirərək,

7 dekabr 2006-cı ildə qapalı müşavirə keçirərək,

həmin tarixdə qəbul edilmiş aşağıdakı qərarı elan edir:

PROSEDUR

1. İş İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının ("Konvensiya") 34-cü maddəsinə əsasən Rusiya Konservativ Sahibkarlar Partiyası ("ərizəçi partiya") və iki Rusiya vətəndaşı – Cənab Aleksandr Anatolyeviç Jukov ("ikinci ərizəçi") və Cənab Viktor Sergeyeviç Vasilyev ("üçüncü ərizəçi") tərəfindən 8 və 22 fevral 2000-ci ildə Məhkəməyə təqdim edilmiş Rusiya Federasiyasına qarşı ərizələr (№ 55066/00 və 55638/00) əsasında başlanmışdır.

2. Ərizəçiləri Məhkəmədə ərizəçi partiyanın sədri cənab M.Toporkov və onun hüquq şübhəsinin müdiri Cənab P.Sklyarov təmsil etmişlər. Rusiya Hökumətini ("Hökumət") Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsində Rusiya Federasiyasının nümayəndəsi Cənab P.Laptev təmsil etmişdir.

3. Ərizəçilər konkret olaraq iddia etmişlər ki, ərizəçi partiyanın və ikinci ərizəçinin seçkilərdə namizədliklərini irəli sürmək hüququ və üçüncü ərizəçinin öz seçdiyi partiya səs vermək hüququ pozulmuşdur. Ərizəçi partiya həmçinin dövlət orqanlarını seçki depozitini qaytarmaqdan imtina etmələrindən şikayət etmişdir.

Sonda bütün ərizəçilər hüquqlarının iddia edilən pozuntuları ilə bağlı səmərəli hüquqi müdafiə vasitələrinə malik olmamalarından şikayət etmişlər.

4. Ərizələr Məhkəmənin Birinci Seksiyasının icraatına verilmişdir (Məhkəmə Rəqlamentinin 52-ci Qaydasının 1-ci bəndi). 26-cı Qaydanın 1-ci bəndinə uyğun olaraq həmin Seksiyanın tərkibində işə baxacaq Palata təşkil edilmişdir (Konvensiyanın 27-ci maddəsinin 1-ci bəndi).

5. 3 aprel 2003-cü ildə Palata ərizələri bir icraatda birləşdirməyi qərara almışdır.

6. 18 mart 2004-cü il tarixli qərarı ilə Məhkəmə ərizəni qəbul olunan elan etmişdir.

7. Ərizəçilər və Hökumət işin mahiyyəti üzrə yazılı izahatlarını təqdim etmişlər (59-cu Qaydanın 1-ci bəndi). Ərizəçilər Hökumətin izahatları ilə bağlı qeydlərini təqdim etmişlər.

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

8. Ərizəçi partiya, Rusiya Konservativ Sahibkarlar Partiyası, Rusiya Federasiyasının qanunları əsasında təsis edilmiş ümummilli siyasi partiyadır.

İkinci ərizəçi, Cənab Aleksandr Anatolyeviç Jukov, 1949-cu ildə Smolenskdə anadan olmuşdur və orada yaşayır. Dövlət Dumasına 1999-cu il seçkilərində onun namizədliyi ərizəçi partiyanın namizədlərindən biri kimi irəli sürülmüşdür.

Üçüncü ərizəçi, Cənab Viktor Sergeyeviç Vasilyev 1959-cu ildə Moskvada anadan olmuşdur və orada yaşayır. O, ərizəçi partiyanın tərəfdarıdır.

A. Dövlət Dumasına 1999-cu il seçkilərində iştirak

1. Ərizəçi partiyanın seçkilərdə iştirak üçün qeydiyyatı

9. 24 sentyabr 1999-cu ildə ərizəçi partiya Rusiyanın ikipalatalı parlamentinin aşağı palatasına – Rusiya Federasiyasının Federal Məclisinin Dövlət Dumasına seçkilərdə iştirak üçün 151 üzvünün namizədliyini təqdim etdi.

10. 15 oktyabr 1999-cu ildə Rusiya Federasiyasının Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK) ərizəçi partiyanın namizədlərinin siyahısını qəbul etdiyini təsdiq etdi. Ərizəçi partiya seçki depozitini ödədi.

11. 3 noyabr 1999-cu ildə MSK Seçkilər haqqında Qanunun 23-cü maddəsinin 1-ci bəndinə, 47-ci maddəsinin 6-cı bəndinin “d” yarım-bəndinə, 51-ci maddəsinin 11-ci bəndinə və 91-ci maddəsinin 2-ci bəndinə istinad edərək ərizəçi partiyanın siyahısını qeydiyyatı almaqdan imtina etdi. MSK müəyyən etdi ki, on yeddi namizəd gəlir və əmlakları barədə mahiyyət etibarı ilə düzgün olmayan məlumatlar təqdim ediblər və onları siyahıdan çıxardı. Onlardan biri siyahıda ikinci namizəd idi. MSK bu əsasa görə qərara aldı:

“2. Rusiya Federasiyasının Dövlət Dumasına namizədlərin qəbul edilmiş federal siyahısının ümummilli bölməsində iki nömrəli namizəd kimi göstərilmiş namizəd siyahıdan çıxarıldığına görə ərizəçi partiya tərəfindən irəli sürülmüş namizədlərin federal siyahısının qeydiyyatı alınmasından imtina edilsin”.

2. Ərizəçi partiyanın şikayəti ilə bağlı məhkəmə icraatı

12. Ərizəçi partiya MSK-nın onun namizədlərini qeydiyyatata almaqdan imtina etməsindən məhkəməyə şikayət etdi.

13. 10 noyabr 1999-cu ildə Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsinin mülki işlər üzrə bölməsi birinci instansiya məhkəməsi qismində hərəkət edərək MSK-nın düzgün olmayan məlumatlar təqdim etmiş namizədlərin siyahıdan çıxarılması barədə qərarını qüvvədə saxladı, lakin MSK-nın bütövlükdə siyahını qeydiyyatata almaqdan imtina etməsini qanunsuz elan etdi. Məhkəmə Seçkilər haqqında Qanunun 51-ci maddəsinin 11-ci bəndindəki “imtina” anlayışını yalnız namizədin öz azad iradəsi əsasında namizədliyini geri götürməsinə bildirən anlayış kimi şərh etdi. Buna görə də məhkəmə qərara aldı ki, bu müddəa siyahının əvvəlindəki üç namizəddən birinin MSK tərəfindən siyahıdan çıxarıldığı hala tətbiq edilməməlidir.

14. MSK bu qərardan şikayət verdi. Ərizəçi partiya MSK-nın bu şikayətində gətirdiyi əsaslarla bağlı öz izahatlarını təqdim etdi.

15. 22 noyabr 1999-cu ildə Rusiya Ali Məhkəməsinin apellyasiya şikayətləri bölməsi 10 noyabr 1999-cu il tarixli qərarı qüvvədə saxladı. Məhkəmə Seçkilər haqqında Qanunun mətnini hərtərəfli təhlil etdi və razılaşdı ki, 51-ci maddəsinin 11-ci bəndindəki “imtina” sözü yalnız namizədin öz azad iradəsi əsasında, yaxud namizədin daxil olduğu seçki birliyinin müraciəti əsasında namizədin siyahıdan çıxarılmasını bildirir.

16. Elə həmin gün MSK ərizəçi partiyanın namizədlərinin siyahısının qeydiyyatata alınmasına icazə verdi.

3. Nəzarət qaydasında icraat və əvvəlki məhkəmə qərarlarının ləğv edilməsi

17. 26 noyabr 1999-cu ildə Rusiya Federasiyası baş prokurorunun müavini Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsinin Rəyasət Heyəti tərəfindən məhkəmə qərarlarına nəzarət qaydasında yenidən baxılması üçün vəsatət qaldırdı. Prokuror iddia etdi ki, “imtina” ümumi anlayışdır və namizədin siyahıdan çıxarıldığı bütün hallara aiddir, siyahıdan çıxarılanın namizədin öz iradəsinin ifadəsi olduğu, yaxud onun daxil olduğu seçki birliyinin və ya MSK-nın iradəsinin ifadəsi olduğu fərq etməz. Buna görə də MSK-nın qərarı əsasında namizədin siyahıdan çıxarılması “imtina” hesab edilməlidir və beləliklə, Seçkilər haqqında Qanunun 51-ci maddəsinin 11-ci bəndi bu hala tətbiq edilə bilər.

18. 8 dekabr 1999-cu ildə Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsinin Rəyasət Heyəti məhkəmə qərarına nəzarət qaydasında yenidən baxılması üçün verilmiş vəsatəti təmin etdi və 22 noyabr 1999-cu il tarixli qərarı ləğv etdi. Məhkəmə baş prokurorun təklif etdiyi əsaslandırmanı qəbul etdi. Məhkəmə vurğuladı ki, MSK-nın qərarı əsasında namizədin siyahıdan çıxarılması sadəcə olaraq “imtina” anlayışının konkret nümunəsidir və buna görə də MSK-nın siyahını qeydiyyatata almaqdan imtina etməsi qanuna uyğun idi.

19. 9 dekabr 1999-cu ildə MSK əvvəlki qərarlarını ləğv edərək ərizəçi partiyanın siyahısını qeydiyyatata almaqdan imtina etdi və ərizəçi partiyanın adının seçki bülletenlərindən çıxarılması barədə qərar qəbul etdi. Ərizəçi partiya MSK-nın qərarından Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsinə şikayət etdi. 18 dekabr 1999-cu ildə Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsi ərizəçi partiyanın şikayətini rədd etdi. Məhkəmə müəyyən etdi ki, Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsinin Rəyasət Heyətinin qərarına uyğun olaraq, MSK bu hüquqi məsələni öz mülahizəsi əsasında həll etmək səlahiyyətinə malik deyildi və ərizəçi partiyanın siyahısını qeydiyyatata almaqdan imtina etməyə borclu idi.

20. 19 dekabr 1999-cu ildə Dövlət Dumasına seçkilər keçirildi. Ərizəçi partiyanın adı seçki bülletenlərinə salınmadı.

4. Rusiya Federasiyasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin 7-P sayılı qərarı

21. 25 aprel 2000-ci ildə Rusiya Federasiyasının Konstitusiyaya Məhkəməsi bir qrup Rusiya deputatının vəsatətinə baxaraq, Seçkilər haqqında Qanunun 51-ci maddəsinin 11-ci bəndini Konstitusiyaya zidd elan etdi, həmin bənddə nəzərdə tutulurdu ki, siyahının əvvəlindəki üç namizəddən birinin namizədliyindən imtina edildikdə, partiyanın qeydiyyatı alınmasından imtina edilməli və ya qeydiyyatı ləğv olunmalıdır.

22. Konstitusiyaya Məhkəməsi vurğuladı ki, seçkilərdə namizədliyini irəli sürmək hüququ kollektiv hüquq olmaqdan daha çox, fərdi hüquqdur. Lakin etiraz edilən müddəa həmin hüququn həyata keçirilməsini siyahının əvvəlindəki üç namizədin durumundan asılı hala salmışdır, bu isə digər namizədlərin seçkidə öz namizədliklərini irəli sürmək hüququnun və vətəndaşların onlara səs vermək hüququnun məhdudlaşdırılmasına bərabərdir. Həmin müddəa namizədlər arasında bərabərlik prinsipini pozmuşdur, çünki o, siyahının aşağılarında olanların deyil, yalnız siyahının əvvəlindəki üç namizəddən birinin namizədliyindən imtina edildikdə tətbiq edilir. Belə məhdudiyyətə siyahının əvvəlində yer alan və adətən partiyada yüksək çəkiyə malik olan üç namizədin seçki kampaniyasında xüsusi rolu ilə haqq qazandırmaq olmaz və bu məhdudiyyət Konstitusiyada sadalanan hər hansı qanuni məqsədə xidmət etmir.

23. Bundan başqa, siyahının əvvəlindəki üç namizəddən birinin qeydiyyatından imtina seçki birliyində və ya blokunda qeyri-mütənasib ixtisara səbəb olan effektə malik idi və şəxsın heç bir təqsiri olmadan onu öz namizədliyini irəli sürmək hüququndan məhrum edirdi. Digər tərəfdən, seçki birliyinin platforması dəyişdirilərək namizədlərin baxışlarına zidd olduğu təqdirdə siyahının əvvəlindəki üç namizədin qeydiyyatdan imtina edərək seçki birliyini tərk etməsini çətinləşdirirdi. O, həmçinin seçicilərin aktiv seçki hüququna müdaxilə təşkil edərək onları istədikləri namizədə səs vermək hüququndan məhrum edir və parlamentin geniş təmsilçilik qaydasında formalaşmasına xələl gətirirdi.

24. Sonda Konstitusiyaya Məhkəməsi qeyd etdi ki, qeydiyyatı almaqdan imtina və ya qeydiyyatın ləğvi mahiyyət etibarı ilə seçki birliyinə və ya blokuna tətbiq edilən sanksiya idi. Sanksiyalar yalnız seçki qanunlarının pozulmasına görə tətbiq edilə bilərdi və pozuntuya mütənasib olmalı idi. Lakin etiraz edilən müddəa pozuntu törətməyən seçki birliklərinə və ya bloklarına və digər namizədlərə sanksiya tətbiq edilməsini mümkün edirdi, bu isə ümumi prinsiplərə – ədalət və qanunun aliliyi prinsiplərinə zidd idi.

25. Konstitusiyaya Məhkəməsi həmçinin qərara aldı ki, 51-ci maddənin 11-ci bəndinin Konstitusiyaya zidd olduğu barədə qərar Dövlət Dumasına 19 dekabr 1999-cu il tarixli seçkilərə münasibətdə heç bir nəticə doğurmur və onların nəticələrinə yenidən baxılması üçün müraciət edənlər bu qərara istinad edə bilməzlər.

26. 4 may 2000-ci ildə Rusiya Federasiyasının Konstitusiyaya Məhkəməsi 51-ci maddənin 11-ci bəndinin Konstitusiyaya uyğunluğu məsələsinə baxılması barədə ərizəçi partiyanın vəsatətini qəbul etmədi, çünki vəsatətin məzmunu mahiyyətinə görə 25 aprel 2000-ci ildə baxılmış məsələ ilə eyni idi.

5. Yeni açılmış hallarla əlaqədar olaraq iş yenidən baxılması üçün müraciət

27. 2001-ci ildə ərizəçi partiya yeni açılmış hallarla, yəni Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı ilə əlaqədar olaraq, Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsinə 8 dekabr 1999-cu il tarixli məhkəmə qərarına yenidən baxılması barədə ərizə təqdim etdi.

28. 7 fevral 2001-ci ildə Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsinin Rəyasət Heyəti ərizəçi partiyanın ərizəsini rədd etdi. Məhkəmə qərara aldı ki, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı daxili qanunvericiliyə əsasən yeni açılmış hal deyil və istənilən halda, ərizəçi partiya məhkəmə qərarına yenidən baxılması üçün nəzərdə tutulmuş üç aylıq prosessual müddətə əməl etməyib.

B. Seçki depozitinin qaytarılması ilə bağlı icraat

29. 30 iyul 2000-ci ildə ərizəçi partiya seçki depozitinin ona geri ödənilməsi barədə MSK-ya müraciət etdi.

30. 24 avqust 2000-ci il tarixli məktubunda MSK ərizəçi partiyaya məlumat verdi ki, seçki depoziti federal büdcəyə köçürülüb və geri ödənilə bilməz. MSK bildirdi ki, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı 1999-cu il seçkilərinə şamil olunmur, buna görə də seçki depozitinin qaytarılması üçün əsas yoxdur.

31. 26 aprel 2001-ci ildə ərizəçi partiya seçki depozitinin qaytarılması üçün MSK-ya qarşı mülki iddia qaldırdı.

32. Moskvanın Basmannı rayon məhkəməsi 6 sentyabr 2001-ci il tarixli qərarı ilə ərizəçi partiyanın iddiasını rədd etdi. Məhkəmə öz qərarını Seçkilər haqqında Qanunun belə bir müddəası ilə əsaslandırırdı ki, partiya həmin qanunun 51-ci maddəsinin 11-ci bəndinə uyğun olaraq qeydiyyatda alınmayıbsa, seçki depoziti geri qaytarıla bilməz. Məhkəmə qərara aldı ki, ərizəçi partiyanın depozitin geri qaytarılması barədə bu tələbi faktiki olaraq Konstitusiya Məhkəməsinin qərarına əsaslanmaqla seçkilərin nəticələrinə yenidən baxılması tələbi idi, halbuki Konstitusiya Məhkəməsi bunu açıq-aydın qadağan etmişdi.

33. Apellyasiya şikayəti verildikdən sonra 10 iyun 2002-ci ildə Moskvanın şəhər məhkəməsi 6 sentyabr 2001-ci il tarixli qərarı qüvvədə saxladı.

II. MÜVAFIQ DAXİLİ QANUNVERİCİLİK

A. Rusiya Federasiyasının Konstitusiyası

34. Rusiya Federasiyasının Konstitusiyası Rusiya Federasiyası vətəndaşlarının dövlət və bələdiyyə orqanlarına seçmək və seçilmək hüququnu təmin edir (32-ci maddənin 2-ci bəndi).

B. Seçkilər haqqında Qanun

35. Rusiya Federasiyasının Federal Məclisinin Dövlət Dumasının deputatlarının seçkiləri haqqında Qanunda həmin vaxt aşağıdakılar nəzərdə tutulmuşdu:

Maddə 47. Namizədin qeydiyyatı və ya namizədlərin federal siyahısının qeydiyyatda alınması

“1. İmza vərəqələrinin və namizədlərin federal siyahısının təsdiq edilməsi üçün tələb olunan digər sənədlərin təqdim edilməsindən (yaxud Mərkəzi Seçki Komissiyasının xüsusi hesabına keçirilmiş depozit alındıqdan) sonra on gündən gec olmayaraq Mərkəzi Seçki Komissiyası namizədlərin federal siyahısının təsdiq edilməsi haqqında qərar qəbul

edir, yaxud həmin siyahının təsdiq edilməsindən imtina haqqında əsaslandırılmış qərar çıxarır. ...

6. ... İmtinanın əsaslarına aşağıdakılar daxildir:

d) [rus dilində “r” bəndi] namizədlərin, seçki birliklərinin və bloklarının bu Federal Qanuna uyğun olaraq təqdim etdikləri sənədlərdə məlumatların düzgün olmaması, əgər həmin qeyri-düzgünlük əhəmiyyətli dərəcədədirsə (seçki birliyinin və ya blokunun namizədlərinin siyahısındakı konkret namizədlərə aid məlumatlar düzgün olmadıqda, bu, yalnız həmin namizədlərin təsdiq edilmiş federal siyahıdan çıxarılması üçün əsas ola bilər)...”.

Maddə 51. Namizədlərin, qeydiyyatata alınmış namizədlərin, seçki birliklərinin və ya seçki bloklarının qeydiyyatından imtina

“11. Öz təşəbbüsü ilə, yaxud seçki birliyinin və ya seçki blokunun qərarı ilə namizədlərin federal siyahısından çıxarılmış namizədlərin və qeydiyyatata alınmış namizədlərin sayı namizədlərin təsdiq edilmiş seçki siyahısındakı ümumi sayının 25 faizini təşkil etdikdə, yaxud namizədlərin təsdiq edilmiş federal siyahısının ümummilli bölməsində adı birinci üç yerdə göstərilmiş bir və ya daha artıq namizədlərin qeydiyyatından imtina edildikdə, Mərkəzi Seçki Komissiyası namizədlərin federal siyahısını qeydiyyatata almaqdan imtina edir və ya qeydiyyatata alınmış namizədlərin qeydiyyatını ləğv edir (bu maddənin 16-cı bəndində göstərilmiş məcburi hallar istisna olmaqla). ...

15. ... Federal siyahının qeydiyyatı bu maddənin 11-ci bəndinə uyğun olaraq ləğv edildikdə, ... seçkilərin hazırlanması və keçirilməsi ilə bağlı seçki komissiyasının çəkdiyi bütün xərclərin əvəzi qeydiyyatata alınmış namizəd, seçki birliyi və ya seçki bloku tərəfindən ödənilir”.

Maddə 64. Seçki depoziti

“7. ... Qeydiyyatata alınmış namizəd öz təşəbbüsü ilə namizədliyini geri götürərsə, yaxud namizədin, qeydiyyatata alınmış namizədin namizədliyi və ya bütövlükdə seçki siyahısı seçki birliyi və ya seçki bloku tərəfindən ləğv olunarsa (bu Federal Qanunun 51-ci maddəsinin 15-ci bəndində göstərilmiş hallar istisna olmaqla), ... yaxud namizədin və ya federal siyahının qeydiyyatata alınmasından imtina edilərsə (bu Federal Qanunun 91-ci maddəsinin 2-ci bəndində göstərilmiş hallar istisna olmaqla), ödənilmiş seçki depoziti seçki birliyi, seçki bloku, namizəd və ya qeydiyyatata alınmış namizəd tərəfindən Mərkəzi Seçki Komissiyasına müraciət edildikdən (bildiriş verildikdən) sonra, yaxud qeydiyyatdan imtina edildikdən sonra on gündən gec olmayaraq seçki komissiyası tərəfindən müvafiq seçki fonduna qaytarılmalıdır.

Maddə 91. Namizədi və ya namizədlərin federal siyahısını qeydiyyatata almaqdan imtina və ya qeydiyyatın ləğvi

“2. Seçki komissiyası aşağıdakı hallarda namizədi və ya namizədlərin federal siyahısını qeydiyyatata almaqdan imtina edir:

a) bu Federal Qanununa əsasən namizəd, yaxud seçki birliyinin və ya seçki blokunun səlahiyyətli nümayəndəsi tərəfindən təqdim edilmiş məlumatların əhəmiyyətli düzgün olmadığı müəyyən edilərsə; ...”.

Rusiya Federasiyası Mərkəzi Seçki Komissiyasının “Rusiya Federasiyasının Federal Məclisinin Dövlət Dumasına ümumi seçkilərin nəticələrinin təsdiq edilməsi haqqında” 65/764/3 sayılı qərarı

36. 29 dekabr 1999-cu ildə MSK yuxarıda qeyd edilən qərarı ilə ümumi seçkilərin nəticələrini təsdiq etdi. Qərarın əlavə edilmiş sənədlərdən görünür ki, seçkilərdə 28 siyasi partiya və blok iştirak edib, onlardan altısı parlamentdə təmsil olunmaq üçün zəruri olan 5%-lik həddi keçib. Seçkilərdə 66,8 milyon seçici səs verib ki, bu da səs hüququ olan əhalinin 61,85%-ini təşkil edir. Seçicilərin 3,3%-i “bütün namizədlərin əleyhinə” səs verib.

III. AVROPA ŞURASININ MÜVAFİQ SƏNƏDLƏRİ

A. Parlament Assambleyasının “Seçki məsələlərində müsbət təcrübələr kodeksinə dair” qətnaməsi

37. Parlament Assambleyası tərəfindən 30 yanvar 2003-cü ildə qəbul edilmiş 1320 (2003) sayılı qətnamənin müvafiq hissəsində deyilir:

“1. Mütəmadi qaydada azad, bərabər, ümumi, gizli və birbaşa seçkilərin keçirilməsi siyasi sistemin demokratik hesab edilməsinin *zəruri* ilkin şərti olaraq qalır. ...

5. Assambleya hesab edir ki, bu kodeks seçkilərin təşkili və müşahidəsi üçün standartların uzlaşdırılmasına və seçki prosesinin təşkilinin prosedur və şərtlərinin müəyyən edilməsinə doğru mühüm addım təşkil edir. ...

8. Assambleya hesab edir ki, bu kodeks təkcə üzv dövlətlər üçün deyil, həm də onun özü üçün istinadedici sənəd olmaqla seçkilərin müşahidəsi və monitorinqi üzrə fəaliyyətlərin təsirini və onlara olan inamı möhkəmləndirəcəkdir”.

B. Nazirlər Komitəsinin “Seçki məsələlərində müsbət təcrübələr kodeksinə dair” bəyannaməsi

38. Nazirlər Komitəsi tərəfindən onun 114-cü sessiyasında 13 may 2003-cü ildə qəbul edilmiş bəyannamənin müvafiq hissələrində deyilir:

“Nazirlər Komitəsi...

Avropanın seçki irsinin prinsiplərinin: azad, bərabər, ümumi, gizli və birbaşa seçkilər haqqında prinsiplərin səmərəli həyata keçirilməsinin vacibliyini xatırladaraq; ...

Avropanın seçki irsinin prinsiplərini əks etdirən “Seçki məsələlərində müsbət təcrübələr kodeksinin” bu sahədə Avropa Şurasının istinadedici sənədi kimi və Avropa ölkələrində demokratik seçkilərə dair qanunvericiliyin gələcəkdə inkişaf etdirilməsi üçün baza kimi əhəmiyyətini təsdiq edir;

üzv dövlətlərin hökumətlərini, parlamentlərini və digər müvafiq hakimiyyət orqanlarını “Seçki məsələlərində müsbət təcrübələr kodeksini” nəzərə almağa, öz milli demokratik ənənələri çərçivəsində ona hörmət etməyə çağırır”.

C. “Seçki məsələlərində müsbət təcrübələr kodeksi”: Seçkilərə dair Rəhbər Prinsiplər və İzahedici Məruzə

39. “Seçki məsələlərində müsbət təcrübələr kodeksi” 5-6 iyul və 18-19 oktyabr 2002-ci ildə “Hüquq vasitəsilə demokratiya uğrunda Avropa Komissiyası” (Venetsiya Komissiyası) tərəfindən onun 51-ci (Rəhbər Prinsiplər) və 52-ci (İzahedici Məruzə) sessiyalarında qəbul edilmişdir (*Opinion no. 190/2002, CDL-AD (2002) 23 rev.*).

40. Seçkilərə dair Rəhbər Prinsiplərdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

I. Avropanın seçki irsinin prinsipləri

“Avropanın seçki irsinin əsasını təşkil edən beş prinsip bunlardır: *azad, bərabər, ümumi, gizli və birbaşa* seçkilər. Bundan başqa, seçkilər mütəmadi qaydada keçirilməlidir.

3.1. Seçicilərin öz rəylərini formalaşdırmaq azadlığı:

a. Dövlət orqanları öz neytrallıq vəzifələrinə əməl etməlidirlər. Bu, xüsusən aşağıdakı məsələlərə aiddir:

- i. kütləvi informasiya vasitələri;
- ii. təşviqat lövhələri;
- iii. nümayiş keçirmək hüququ;
- iv. partiya və namizədlərin maliyyələşdirilməsi.

b. Dövlət orqanları bir sıra pozitiv öhdəliklər daşıyırlar, o cümlədən, onlar:

- i. qəbul edilmiş namizədlikləri seçicilərin diqqətinə çatdırmalı;
- ii. namizədlər və namizədlərin siyahıları haqqında seçicilərin məlumat almasına imkan yaratmalı (məsələn, müvafiq təşviqat lövhələri vasitəsilə);
- iii. yuxarıda qeyd edilən məlumatlar həmçinin milli azlıqların dillərində təqdim edilməlidir.

c) Neytrallıq vəzifəsi və seçicilərin öz rəylərini formalaşdırmaq azadlığı pozulduqda sanksiyalar tətbiq edilməlidir.

3.2. Seçicilərin öz istəklərini ifadə etmək azadlığı və seçki saxtakarlığı ilə mübarizə:

i. səsvermə prosedurları sadə olmalıdır;

ii. seçicilər həmişə seçki məntəqəsində səs vermək imkanına malik olmalıdırlar; ...

iii. səsvermənin nəticələrinin düzgünlüyünü qiymətləndirmək üçün ən azı iki meyardan istifadə edilməlidir: verilmiş səslərin sayı və seçki qutusuna salınmış seçki bülletenlərinin sayı; ...

x. səsvermə zamanı və səslər hesablanarkən seçki məntəqələrində bir sıra partiyaların nümayəndələrinin və namizədlər tərəfindən təyin edilən müşahidəçilərin iştirakına icazə verilməlidir; ...

xiii. səslərin hesablanması şəffaf keçirilməlidir. Səslərin hesablanmasında müşahidəçilərin, namizədlərin nümayəndələrinin və kütləvi informasiya vasitələrinin iştirakına icazə verilməlidir. Bu şəxslər həmçinin seçki protokolları ilə tanış olmaq imkanına malik olmalıdırlar; ...

xv. dövlət istənilən növ seçki saxtakarlığını cəzalandırmalıdır”.

41. İzahedici Məruzədə deyilir:

“3. Azad səsvermə hüququ

26. Azad səsvermə hüququ iki müxtəlif aspektdən ibarətdir: seçicinin rəyinin azad formalaşması və onun öz rəyini azad ifadə etməsi, yəni səsvermə prosedurunun azad olması və nəticələrin düzgün qiymətləndirilməsi.

3.1. Seçicilərin öz rəylərini formalaşdırmaq azadlığı

a. Seçicilərin öz rəylərini formalaşdırmaq azadlığı qismən imkanların bərabərliyi prinsipi ilə üst-üstə düşür. Bu azadlıq, xüsusən söhbət kütləvi informasiya vasitələrindən, təşviqat lövhələrindən istifadə edilməsindən, izdihamlı yerlərdə nümayiş keçirmək hüququndan və partiya və namizədlərin maliyyələşdirilməsindən gedirsə, dövlətdən (və bütövlükdə dövlət orqanlarından) öz qərəzsizlik vəzifəsinə əməl etməyi tələb edir.

b. Dövlət orqanları da müəyyən pozitiv öhdəliklər daşıyırlar. Onlar qanuni şəkildə təqdim edilmiş namizədlikləri səs verəcək vətəndaşlara təqdim etməlidirlər. Konkret namizədliklərin təqdim edilməsi yalnız müstəsna hallarda, yəni daha üstün ictimai maraq bunu zəruri etdikdə qadağan oluna bilər. dövlət orqanları həmçinin namizədlər və

namizədlərin siyahıları haqqında seçicilərin məlumat almasına imkan yaratmalıdırlar (məsələn, müvafiq təşviqat lövhələri vasitəsilə). ...

3.2. Seçicilərin öz istəklərini ifadə etmək azadlığı və seçki saxtakarlığı ilə mübarizə:

27. Seçicilərin öz istəklərini ifadə etmək azadlığı ilk növbədə səsvermə proseduruna ciddi əməl edilməsini tələb edir. Seçicilər qeydiyyatı alınmış namizədlərə və namizədlərin siyahısına səs vermək üçün praktiki imkana malik olmalıdırlar, bu o deməkdir ki, onlar namizədlərin adları yazılmış seçki bülletenləri ilə təmin olunmalı, və seçki bülletenlərini seçki qutusuna atmaq imkanına malik olmalıdırlar. ... Seçicilər onların səs vermələrinə və ya səsələrini istədikləri namizədlərə vermələrinə maneə yaradılması məqsədi ilə məruz qaldıqları təhdidlərdən və məhdudiyyətlərdən müdafiə edilməlidirlər (həmin maneələrin hakimiyyət orqanları tərəfindən və ya fərdlər tərəfindən yaradılmasından asılı olmayaraq); dövlət belə praktikanın qarşısını almağa və onu cəzalandırmağa borcludur”.

IV. MÜVAFİQ BEYNƏLXALQ SƏNƏDLƏR

42. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu (ATƏT/DTİHB) tərəfindən hazırlanmış “Rusiya Federasiyasındakı parlament seçkilərinə dair yekun məruzəsi”ndə (19 dekabr 1999-cu il) çıxarılmış nəticələrin xülasəsinin müvafiq hissəsində deyilir:

“Ümumiyyətlə, bütövlükdə prosesin düzgünlüyünə xələl gətirə bilən epizodik problemlərə baxmayaraq, Dövlət Dumasına seçkilər Rusiya Federasiyasında nümayəndəli demokratiyanın möhkəmləndirilməsində əhəmiyyətli tərəqqi ilə əlamətdar olmuşdur. Onlar elə bir mühitdə keçirilmişdir ki, seçicilər geniş çeşidli siyasi qüvvələr arasında seçim etmək imkanına malik olmuşlar.

Səsverənlərin çoxluğu seçki prosesinə ictimaiyyətin əhəmiyyətli dərəcədə inamını nümayiş etdirdi və son nəticə Dövlət Dumasına seçilən nümayəndələr arasında seçicilərin həqiqi dəstəyini alanların sayının xeyli dərəcədə artdığını göstərdi.

Seçki prosesini tənzimləyən seçki qanunları seçkidən-seçkiyə əhəmiyyətli dərəcədə təkmilləşdirilib və onların hamıqla tanınan demokratik prinsiplərə, o cümlədən ATƏT-in 1990-cı il tarixli Kopenhagen sənədində ifadə edilmiş prinsiplərə uyğun olduğu müəyyən edilib. Bu hüquqi baza mütəşəkkil, plüralist və məsuliyyətli seçkilərin keçirilməsi üçün sağlam bünövrə təşkil edib.

Qanunvericilik partiya və blokların siyasi arenaya bərabər qaydada daxil olmaları üçün hüquqi baza təşkil edir və prosesin siyasi iştirakçılarını bərabər mübarizə meydanı ilə təmin edir. Qanunvericilik xüsusən kütləvi informasiya vasitələrində pulsuz yer almaq imkanını bütün iştirakçılar üçün təmin edir və məsuliyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsi və seçki kampaniyasının vəsaitlərinə nəzarət edilməsi üçün ciddi parametrlər müəyyən edir.

Siyasi kampaniyalar rəqabətə və plüralizmə əsaslanan kampaniyalar idi, nəticə etibarilə federal siyahı üzrə 26 partiya və blok rəqabət aparırdı və birmandatlı seçki dairələrindəki seçki bülletenlərində 3-dən 24-dək namizədin adı vardı...”.

HÜQUQİ MƏSƏLƏLƏR

I. 1 SAYLI PROTOKOLUN 3-cü MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

43. Ərizəçilər Konvensiyanın 1 saylı Protokolunun 3-cü maddəsinə əsasən şikayət etdilər ki, ərizəçi partiyanın və ikinci ərizəçinin seçkilərdə öz namizədliklərini irəli sürmək hüququ və üçüncü namizədin səs vermək hüququ pozulub. 1 saylı Protokolunun 3-cü maddəsində deyilir:

“Razılığa gələn Yüksək Tərəflər qanunverici hakimiyyət orqanlarını seçərkən xalqın öz iradəsini sərbəst ifadə edə biləcəyi şəraitdə, əqlabatan dövriliklə gizli səsvermə yolu ilə azad seçkilər keçirməyi öhdələrinə götürürlər”.

44. Məhkəmə ərizəçi partiyanın və ikinci ərizəçinin seçkilərdə öz namizədliklərini irəli sürmək hüququnun və üçüncü namizədin səsvermə hüququnun iddia edilən pozuntusunu ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirəcəkdir.

A. Seçkilərdə öz namizədliyini irəli sürmək hüququ

1. Tərəflərin arqumentləri

45. Ərizəçilər bildirdilər ki, Mərkəzi Seçki Komissiyası öz hərəkətlərində səlahiyyətini aşırıb. MSK-nın 3 noyabr 1999-cu il tarixli qərarından belə çıxır ki, o, bütövlükdə ərizəçi partiya tərəfindən deyil, ayrı-ayrı namizədlər tərəfindən qeyd edilmiş yanlış məlumatları aşkar edib. Seçkilər haqqında Qanunun nə 47-ci maddəsinin 6-cı bəndinin “d” yarımbəndi, nə də 91-ci maddəsinin 2-ci bəndi ərizəçi partiyanın siyahıdan çıxarılması üçün hüquqi baza təşkil edə bilərdi: birinci müddəada bütövlükdə partiya siyahısına qarşı deyil, ayrı-ayrı namizədlərə qarşı sanksiya nəzərdə tutulmuşdu, ikincidə isə özü barədə əhəmiyyətli dərəcədə düzgün olmayan məlumatlar təqdim etmiş partiyanın qeydiyyatından imtina edilməsi nəzərdə tutulurdu. Bu müddəaların heç biri bu işə tətbiq edilə bilməzdi. Ərizəçi partiyanın qeydiyyatı 51-ci maddənin 11-ci bəndi əsasında ləğv edilmişdi, sonradan həmin bənd səsvermə hüquqlarını əsassız olaraq məhdudlaşdırdığına görə Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən ləğv olundu. Beləliklə, ərizəçi partiyanın və ikinci ərizəçinin seçkilərdə öz namizədliklərini irəli sürmək hüququ pozulmuşdu, həmin pozuntu konkret olaraq seçki bülletenlərində onların adlarının göstərilməməsində ifadə olunmuşdu.

46. Hökumət bildirdi ki, heç bir pozuntu baş verməyib, çünki etiraz edilən 51-ci maddənin 11-ci bəndi Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən seçkilərdən sonra ləğv olunub. Ərizəçi partiyayı və ikinci ərizəçini qeydiyyata almaqdan imtina barədə MSK-nın qərarı (sonradan bu qərar daxili məhkəmələr tərəfindən qüvvədə saxlanılmışdı) federal siyahıdakı bütün namizədlərin əmlakı və gəlirləri barədə dəqiq məlumat təqdim edilməsinə dair tələbin pozulmasının nəticəsi idi. Bu qərar təkcə 51-ci maddənin 11-ci bəndinə deyil, həm də ərizəçilərin əhəmiyyət vermədikləri 91-ci maddənin 2-ci bəndinə əsaslanmışdı. İstənilən halda, 1999-cu il noyabrın 22-dən dekabrın 9-dək ərizəçilər seçki kampaniyasında digər partiya və namizədlərlə bərabər qaydada iştirak etmişdilər.

2. Məhkəmənin presedent hüququ ilə bərqərar edilmiş ümumi prinsiplər

47. 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi səmərəli siyasi demokratiyanın təməl prinsipini təsbit edir və müvafiq surətdə, Konvensiya sistemində birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir (*bax: Matye-Moen və Klerfayt Belçikaya qarşı*, 2 mart 1987, A seriyaları, c. 113, s. 22, b. 47). Demokratiya ilə Konvensiya arasındakı əlaqələrə gəldikdə, Məhkəmə aşağıdakıları qeyd etmişdir (*bax: Türkiyə Birləşmiş Kommunist Partiyası və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 30 yanvar 1998, Qərarlar toplusu, 1998-I, s. 21-22, b. 45; *Yazar və başqaları Türkiyəyə qarşı*, ərizələr № 22723/93, 22724/93, 22725/93, b. 47, AİHM 2002-II):

“Demokratiyanın Avropa ictimai qaydasının xüsusiyyəti olması heç kimdə şübhə doğurmur. ... Bu, ilk növbədə Konvensiyanın preambulasından aydın görünür, həmin preambula insan hüquqlarının və əsas azadlıqların qorunmasının və reallaşmasının bir tərəfdən səmərəli siyasi demokratiya vasitəsilə, digər tərəfdən insan hüquqlarına riayət edilməsinin hamılıqla başa düşülməsi vasitəsilə daha yaxşı təmin edildiyini bəyan etməklə Konvensiya ilə demokratiya arasında aydın əlaqə yaradır. ... Preambula daha sonra təsdiq edir ki, Avropa ölkələri siyasi ənənələr, ideallar, azadlıq və qanunun aliliyindən ibarət ümumi irsə malikdirlər. Məhkəmə qeyd etmişdir ki, bu ümumi irsdə Konvensiyanın təməlini təşkil edən dəyərləri tapmaq olar...; o, bir neçə dəfə qeyd etmişdir ki, Konvensiya demokratik cəmiyyətin ideal və dəyərlərini mühafizə etmək və inkişaf etdirmək məqsədilə tərtib edilmişdir...”.

48. Məhkəmə bir daha bildirir ki, 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsində nəzərdə tutulan hüquqlar seçkilərdə səs verməkdən və öz namizədliyini irəli sürməkdən ibarət olan subyektiv hüquqlardır. Bunlar mühüm hüquqlar olsa da, mütləq hüquqlar deyil. İştirakçı dövlətlər öz daxili hüquq qaydalarında seçkilərdə səs vermək və öz namizədliyini irəli sürmək hüququna müəyyən şərtlər qoyurlar ki, onlar prinsipə 3-cü maddə ilə qadağan olunmur. Dövlətlər bu sahədə geniş qiymətləndirmə sərbəstliyinə malikdirlər, lakin 1 sayılı Protokolun tələblərinə riayət edilib-edilmədiyini müəyyən etmək son instansiya qismində Məhkəmənin öhdəsinə düşür; o, əmin olmalıdır ki, həmin şərtlər sözügedən hüquqları onların mahiyyətinə xələl gətirəcək dərəcədə məhdudlaşdırmır və onları səmərəsiz etmir; qanuni məqsəd daşıyır; və tətbiq edilən vasitələr qarşıya qoyulan məqsədə mütənasibdir (*bax: Sadak və başqaları Türkiyəyə qarşı (№ 2), ərizələr № 25144/94 və s. b. 31, AİHM 2002-IV*).

49. Daha konkret desək, dövlətlər öz konstitusiya qaydalarında deputatların statusunu, o cümlədən deputatlıqdan məhrum edilməsini tənzimləyən normalar müəyyən etməkdə geniş sərbəstliyə malikdirlər. Hərçənd ki, burada ümumi maraqdan (həm parlament üzvlərinin müstəqilliyini, həm də seçicilərin seçim azadlığını təmin etmək marağından) irəli gələn meyarlar hər bir dövlətə xas olan tarixi və siyasi amillərə uyğun olaraq dəyişir. Avropa Şurasının üzvü olan bir çox dövlətlərin Konstitusiyasında və qanunvericiliyində nəzərdə tutulan situasiyaların sayı göstərir ki, bu sahədə mümkün olan seçim variantları nə qədər müxtəlifdir. Lakin bu meyarların heç biri xalqın öz iradəsini sərbəst ifadə edə biləcəyi azad, ədalətli və dövrü seçkilər keçirməsini təmin edən meyarlardan daha etibarlı sayıla bilməz (*bax: Podkolzina Latviyaya qarşı, ərizə № 46726/99, b. 33, AİHM 2002-II; və Gitonas və başqaları Yunanıstana qarşı, 1 iyul 1997, Qərarlar toplusu, 1997-IV, s. 1233-34, b.39*).

50. Məhkəmə daha sonra xatırladır ki, insan hüquqlarının müdafiəsinə dair sənəd olan Konvensiyanın predmeti və məqsədi onun müddəalarının elə şərh və tətbiq olunmasını tələb edir ki, orada nəzərdə tutulmuş hüquqlar nəzəri və ya xəyali deyil, praktiki və səmərəli olsun (*bax: Türkiyə Birləşmiş Kommunist Partiyası və başqaları Türkiyəyə qarşı məhkəmə işi üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, s. 18-19, b. 33*). 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi ilə təmin edilən və həqiqi demokratik rejim konsepsiyasına xas olan seçkidə öz namizədliyini irəli sürmək hüququ yalnız o halda xəyali ola bilər ki, kimsə istənilən vaxt bu hüquqdan özbaşına məhrum edilsin. Müvafiq surətdə, dövlətlər namizədlik şərtlərini nəzəri cəhətdən müəyyən etməkdə geniş qiymətləndirmə sərbəstliyinə malik olsalar da, seçki hüquqlarının səmərəli olmasını nəzərdə tutan prinsip tələb edir ki, bu və ya digər namizədin həmin şərtlərə cavab verib-verməməsi özbaşına qərarların qarşısını almaq üçün nəzərdə tutulmuş bir sıra meyarlar əsasında müəyyən edilməlidir (*bax: Podkolzinanın işi üzrə yuxarıda adı*

çəkilən qərar, b. 35; və *Melniçenko Ukraynaya qarşı*, ərizə № 17707/02, b. 59, AİHM 2004-X).

3. Yuxarıdakı prinsiplərin bu işə tətbiqi

51. Bu işə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi partiya və ikinci ərizəçi Rusiyanın qanunvericilik orqanına 1999-cu il seçkilərində ona görə iştirak etməyiblər ki, Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK) ərizəçi partiyanın namizədlərinin siyahısını qeydiyyatla almaqdan imtina edib, nəticədə siyahıdakı bütün namizədlər, ərizəçi də daxil olmaqla, seçkilərə buraxılmayıb.

52. 3 noyabr 1999-cu il tarixli qərarı ilə MSK hesab edib ki, siyahıdakı müəyyən namizədlər, o cümlədən siyahıda ikinci yerdə göstərilmiş namizəd, gəlirləri və əmlakları barədə düzgün olmayan məlumat veriblər və onların fərdi qaydada siyahıdan çıxarılması barədə qərar qəbul edib. Bundan əlavə, qərarın ikinci bəndində deyilir ki, “iki nömrəli namizəd kimi göstərilmiş namizəd siyahıdan çıxarıldığına görə” ərizəçi partiyanın siyahısını qeydiyyatla almaqdan imtina edilsin. Baxmayaraq ki, bu qərarla ağına-bozuna baxmadan Seçkilər haqqında Qanunun bir sıra maddələrinə istinad edilib, imtinanın konkret səbəbi yalnız 51-ci maddənin 11-ci bəndində göstərilib və 91-ci maddənin 2-ci bəndində qeydiyyatdan imtina üçün hər hansı başqa əsas yoxdur.

53. Məhkəmə qeyd edir ki, o, ayrı-ayrı namizədləri qeydiyyatla almaqdan imtina edilməsinin 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinə pozub-pozmadığını araşdırmalı deyil. Sözügedən namizədlərin heç biri bu işdə ərizəçi deyil və ərizəçilər MSK-nın qərarının bu hissəsindən şikayət etməyiblər. Onların şikayəti daha çox belə bir faktla bağlıdır ki, ərizəçi partiya və yanlış məlumat verməyən digər namizədlər, məsələn, ikinci ərizəçi, iki nömrəli namizədin təqsiri ucbatından seçkilərdən kənar ediliblər.

54. 51-ci maddənin 11-ci bəndində siyahıdakı ilk üç namizəddən biri siyahıdan çıxarıldıqda bütövlükdə partiya siyahısının qeydiyyatından imtina edilməsi nəzərdə tutulur. Bu müddəanı MSK səbəbindən asılı olmayaraq bütün “imtina” hallarına: istər namizədin öz sərbəst iradəsindən irəli gələn könüllü imtinaya, istərsə də onun seçki komissiyası tərəfindən qeydiyyatla alınmamasından və ya qeydiyyatının ləğv olunmasından irəli gələn məcburi imtinaya şamil edib.

55. Bu cür şərhə razılaşmayan ərizəçi partiya MSK-nın qərarından ümumi yurisdiksiyalı məhkəməyə şikayət dib. Ali Məhkəmə iki dəfə işi ərizəçinin xeyrinə həll edib və MSK-nın şikayətini rədd edib. Nəticədə 22 noyabr 1999-cu ildə ərizəçi partiya belə bir yekun qərarın çıxarılmasına nail olub ki, 51-ci maddənin 11-ci bəndi yalnız “imtinanın” könüllü olduğu hallara aiddir. Ərizəçi partiyanın işində imtina könüllü deyildi, çünki iki nömrəli namizədin qeydiyyatından MSK imtina etmişdi, buna görə də məhkəmə qərarı dərhal qüvvəyə mindi: elə həmin gün MSK ərizəçi partiyanı qeydiyyatla aldı və seçki kampaniyası aparmasına icazə verdi.

56. 22 noyabr 1999-cu il tarixli qərar yekun qərar idi və ona qarşı adi şikayət verilə bilməzdi. Lakin 26 noyabr 1999-cu ildə baş prokurorun müavini qəbul edilmiş qərarlara nəzarət qaydasında yenidən baxılması üçün vəsatət qaldıraraq Ali Məhkəmədən xahiş etdi ki, icraatı təzələsin və 51-ci maddənin 11-ci bəndinə MSK-nın vermiş olduğu geniş şərhə razılaşsın. Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyəti prokurorun vəsatəti ilə razılaşaraq məhkəmə qərarlarına nəzarət qaydasında yenidən baxılması üzrə icraat vasitəsilə əvvəlki məhkəmə qərarlarını ləğv etdi və MSK-nın mövqeyini müdafiə etdi. Ertəsi gün MSK ərizəçi partiyanın namizədlər siyahısının qeydiyyatla alınması barədə öz qərarını ləğv etdi.

57. Məhkəmə artıq başqa bir işdə qərara alıb ki, ərizəçinin seçkilərdə namizəd olmaq hüququna malik olub-olmadığının müəyyən edilməsi proseduru ədalətlik və hüquqi müəyyənlik kimi prosessual tələblərə cavab vermədikdə 1 saylı Protokolun 3-cü maddəsi pozulmuş olur (*bax: Podkolzinanın işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, b. 37).

58. Məhkəmə daha sonra xatırladır ki, hüquqi müəyyənlik tələbi *res judicata* prinsipinə, yəni qərarların qətiliyi prinsipinə hörmət edilməsini nəzərdə tutur. Bu prinsip onu vurğulayır ki, heç bir tərəf sadəcə iş üzrə yeni məhkəmə iclasının keçirilməsi və iş üzrə yeni qərar çıxarılması məqsədi ilə qəti və məcburi qərara yenidən baxılması üçün müraciət edə bilməz. Məhkəmə qərarlarına yenidən baxmaq üzrə yuxarı məhkəmələrin səlahiyyəti işə yenidən baxılması məqsədi ilə yox, yalnız məhkəmə səhvlərini, ədalət mühakiməsinin düzgün aparılmamasının nəticələrini düzəltmək məqsədi ilə həyata keçirilməlidir. Məsələyə münasibətdə iki nöqteyi-nəzərin mümkünlüyü isə işə yenidən baxılması üçün əsas deyil. Bu prinsipdən istisnalara yalnız o halda yol verilə bilər ki, istisnanın zəruriliyi işin mühüm və inkarolunmaz hallarından irəli gəlsin (*bax: Ryabix Rusiyayaq qarşı*, ərizə № 52854/99, b. 52, AİHM 2003-IX). Həqiqətən Məhkəmə qeyd etmişdir ki, “şikayət prosedurunun mövcudluğu ilə və bu səbəbdən yekun qərarların təkrar-təkrar ləğv olunması riski ilə səciyyələnən məhkəmə sistemləri ... qanunun aliliyinin təməl aspektlərindən biri olan hüquqi müəyyənlik prinsipinə ziddir” (*bax: “Sovtransavto Holding” Ukraynaya qarşı*, ərizə № 48553/99, b. 77, AİHM 2002-VII).

59. Bu işə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi partiyanın və ikinci ərizəçinin seçkilərdə öz namizədliklərini irəli sürmək hüququna malik olduğunu aydın şəkildə müəyyən etmiş 22 noyabr 1999-cu il tarixli qəti və məcburi qərar iş üzrə tərəf olmayan dövlət məmurunun – baş prokurorun müavininin vəsatəti əsasında başlanmış nəzarət qaydasında icraat vasitəsilə ləğv edilib. Onun vəsatətinin məqsədi 22 noyabr 1999-cu il tarixli qərar vasitəsilə artıq həll edilmiş olan məsələnin, yəni Seçkilər haqqında Qanunun 51-ci maddəsinin 11-ci bəndinin namizədin qeydiyyatından imtinanın könüllü olmadığı hallara da şamil olunub-olunmadığı məsələsinin açıq-aydın yenidən həll edilməsi idi. Hökumət bu işdə hüquqi müəyyənlik prinsipindən geri çəkilməyə haqq qazandıra bilən hər hansı mühüm və inkarolunmaz xarakter daşıyan halları göstərmədi. İşə yenidən baxılması sayəsində MSK-nın mövqeyi üstün sayıldı və ərizəçi partiya və ikinci ərizəçi seçkilərdə öz namizədliklərini irəli sürmək hüququndan məhrum edildilər.

60. Buradan belə nəticə çıxır ki, 22 noyabr 1999-cu il tarixli qərarı ləğv etmək üçün nəzarət qaydasında yenidən baxılma prosedurundan istifadə etməklə dövlət hakimiyyəti orqanları ərizəçi partiyanın və ikinci ərizəçinin seçkilərdə öz namizədliklərini irəli sürmək hüququnun müəyyən edilməsi məsələsində hüquqi müəyyənlik prinsipini pozublar.

61. Məhkəmə hüquqi müəyyənlik prinsipindən ayrılıqda belə bir məsələni də araşdırmalıdır ki, dövlətin qiymətləndirmə sərbəstliyi nəzərə alınmaqla ərizəçi partiyanın və ikinci ərizəçinin namizəd qismində seçkilərdə iştirakdan kənarlaşdırılması haqqında qərar qarşıya qoyulan qanuni məqsədlərə mütənasib idimi?

62. Məhkəmə hər bir dövlətin öz institusional sisteminin normal fəaliyyətini təmin etmək marağını həmin dövlətin şübhə doğurmayan qanuni marağı kimi qəbul edir. Bu, xüsusən qanunvericilik səlahiyyətinin həvalə edildiyi və demokratik dövlətdə başlıca rol oynayan milli parlamentə aiddir (*bax: Podkolzinanın işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, b. 33). Namizədlərin əmlakı, gəlirləri və gəlir mənbələri barədə məlumatların təqdim edilməsi tələbi seçicilərin məlumatlı şəkildə seçim

etmələrinə və bütövlükdə seçkilərin ədalətliliyinə şərait yaradılmasına xidmət edir. Rusiya Federasiyasına xas olan tarixi və siyasi mülahizələrdən irəli gələn bu tələbin qanunvericiliyə daxil edilməsi, milli spesifikaya hörmət prinsipini nəzərə alsaq (yuxarıda 49-cu bəndə bax), hüquqa zidd və ya əsassız görünür. Müvafiq surətdə, Məhkəmə bu qənaətə gəlir ki, milli parlamentə seçkilərdə namizəddən (istər fərd olsun, istərsə də seçki bloku və ya seçki birliyi) öz maliyyə vəziyyəti barədə ictimaiyyətə məlumat verməsinin tələb edilməsi qanuni məqsəd güdür.

63. Partiya siyahıları əsasında proporsional təmsilçiliyə əsaslanan sistemdə (bu sistemdə seçici siyahıda yuxarıda yerləşdirilmiş namizədlərin parlamentdə yer almaq şanslarının daha çox olduğunu dərk edərək partiya siyahısına səs verir) təəccüblü deyil ki, seçki kampaniyası strategiyasının tərkib hissəsi qismində siyasi partiyalar öz siyahılarının başında daha çox sevilən xarizmatik şəxsləri yerləşdirirlər. Buna görə də siyahının yuxarisında yerləşdirilmiş namizədlə bütövlükdə partiya siyahısı arasındakı bağları gücləndirən hüquq normaları aydın siyasi iradənin ortaya qoyulmasına yardım edən alətdir və bu da 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinin şərtləri baxımından qanuni məqsəd daşıyır (müvafiq dəyişikliklərlə bax: *Qorizdra Moldovaya qarşı* (ərizənin qəbul edilənliliyinə dair qərar), ərizə № 53180/99, 2 iyul 2002).

64. Məhkəmə qeyd edir ki, Seçkilər haqqında Qanunun 47-ci maddəsinin 6-cı bəndinin “d” yarım bəndi namizədlərin və ya seçki birliklərinin maliyyə məlumatlarında əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar aşkar edildikdə onların seçkilərdən kənarlaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bu müddəanın tətbiqi açıq-aydın fərdi namizədlərlə məhdudlaşdırılır. Lakin Seçkilər haqqında Qanunun 51-ci maddəsinin 11-ci bəndi siyahının əvvəlindəki üç namizəddən birinin qeydiyyatından imtina edildikdə bütövlükdə namizədlərin siyahısının rədd edilməsini nəzərdə tutur.

65. Məhkəmə qeyd edir ki, nə bütövlükdə ərizəçi partiyanın, nə də onun siyahısında yer almış fərdi namizədin – ikinci ərizəçinin seçki qanunlarını pozduğu müəyyən edilməyib. Beləliklə, onların namizəd qismində seçkilərdə iştirak hüququnun tanınmamasına və ya qeydiyyatla alınmasından imtina edilməsinə onların öz davranışı səbəb olmayıb. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, onların seçkilərdə namizəd qismində iştirakına ona görə imkan verilməyib ki, partiya siyahısındakı iki nömrəli namizəd həqiqətə uyğun olmayan maliyyə bəyannaməsi verdiyinə görə onun qeydiyyatla alınmasından imtina edilib. Lakin daxili qanunvericiliyə əsasən, seçki bloklarından və ya siyahıdakı namizədlərdən tələb olunmur ki, siyahıdakı digər namizədlərin təqdim etdikləri maliyyə məlumatlarının düzgünlüyünü yoxlasınlar. Buradan belə nəticə çıxır ki, ərizəçi partiya və ikinci ərizəçi onların hüquqa uyğun davranışlarından asılı olmayan və nəzarətləri xaricində olan hallara görə cəzalandırılıblar. Seçkilərdən kənarlaşdırma meyarlarının müəyyən edilməsində dövlətlərə geniş qiymətləndirmə sərbəstliyinin verildiyinə baxmayaraq, Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçi partiyanın və ikinci ərizəçinin yuxarıda qeyd edilən səbəblərə görə seçkilərdən kənarlaşdırılması qarşıya qoyulan qanuni məqsədlərə, yəni namizədlərin maliyyə durumunun düzgün göstərilməsini təmin etmək və seçki bloklarının və ya seçki birliklərinin vicdanlı davranışını təşviq etmək məqsədlərinə mütənasib deyildi.

66. Məhkəmə qeyd edir ki, Rusiya Konstitusiya Məhkəməsinin mövqeyi də bu cür idi, o, sonradan müəyyən etmişdi ki, Seçkilər haqqında Qanunun 51-ci maddəsinin 11-ci bəndi Rusiya Konstitusiyasına ziddir, belə ki, o, partiyanın seçkilərdə öz namizədlərini və digər namizədlərin öz namizədliklərini irəli sürmək hüququnu qeyri-mütənasib şəkildə məhdudlaşdırıb (yuxarıda 21-ci bəndə və ondan sonrakı bəndlərə bax). Konstitusiya Məhkəməsi inandırıcı şəkildə müəyyən etdi ki, namizədlərin və bütövlükdə seçki birliklərinin onların davranışı ilə əlaqədar olmayan

səbəblərə görə seçkilərdən kənarlaşdırılması, siyahının əvvəlindəki üç namizədin qeydiyyatından imtinanın əsaslarından asılı olmayaraq, onların passiv seçki hüquqlarına əsassız olaraq xələl gətirib və *nulla poena sine culpa* (təqsir yoxdursa, cəza da yoxdur) hüquq prinsipinə zidd olub. Məhkəmə bundan fərqli düşünmək üçün heç bir əsas görmür.

67. Buradan belə nəticə çıxır ki, ərizəçi partiya ilə ikinci ərizəçiyə münasibətdə 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi pozulub

B. Seçkilərdə səs vermək hüququ

1. Tərəflərin arqumentləri

68. Ərizəçilər bildirdilər ki, 1999-cu il seçkilərində ərizəçi partiyanın seçki potensialından asılı olmayaraq, onun seçkilərdə namizədlərini irəli sürməsinə imkan verilməməsi onun tərəfdarlarını, məsələn, üçüncü namizədi öz seçimlərini dəyişməyə və ya ümumiyyətlə səs verməməyə məcbur edib. Bu, üçüncü ərizəçinin səsvermə hüququna haqsız müdaxilə təşkil edib.

69. Hökumət cavab olaraq bildirdi ki, üçüncü ərizəçinin səsvermə hüququ məhdudlaşdırılmayıb, belə, ki o, qanuni yolla qeydiyyatda alınmış istənilən namizədə və ya partiya səs vermək imkanına malik olub. Ərizəçi partiya seçkilərdə ona görə qeydiyyatda alınmamışdı ki, həmin vaxt qüvvədə olan qanunvericiliyə əməl etməmişdi. Alternativ olaraq, üçüncü ərizəçi seçki bülletenində seçicinin siyahıdakı namizədlərin heç birinə səs vermək istəmədiyini göstərən xüsusi sətirə nişan qoyaraq “bütün namizədlərin əleyhinə” səs verə bilərdi. İstənilən halda, ərizəçi partiyanın əhali tərəfindən dəstəyinin az olması onun qanunverici orqanda təmsil olunmasına imkan verməyəcəkdi.

2. Səsvermə hüququ ilə bağlı Konvensiya orqanlarının presedent hüququ və Avropa Şurasının ümumi prinsipləri

70. Həqiqi demokratik cəmiyyətin təməlini təşkil edən Avropanın konstitusional irsinin ümumi prinsipləri mütəmadi qaydada keçirilən ümumi, bərabər, azad, gizli və birbaşa seçkilərdə səs vermək imkanına malik olma mənasında səsvermə hüququnu nəzərdə tutur (bax: qərarın 37-ci bəndi: Parlament Assambleyasının “Seçki məsələlərində müsbət təcrübələr kodeksinə dair” qətnaməsi; qərarın 38-ci bəndi: Nazirlər Komitəsinin “Seçki məsələlərində müsbət təcrübələr kodeksinə dair” bəyannaməsi; və qərarın 40-cı və 41-ci bəndləri: Seçkilərə dair Rəhbər Prinsiplər). 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi mütəmadi qaydada keçirilən azad seçkilərdə gizli səsvermə yolu ilə iştirak etmək hüququnu aydın şəkildə nəzərdə tutur, həmçinin digər prinsiplər də Konvensiya orqanları tərəfindən tanınmışdır.

71. Azad səsvermə hüququ 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinin təmin etdiyi müdafiənin məhək daşığıdır. Məhkəmə də keçmiş Komissiya kimi belə hesab edir ki, “xalqın iradəsinin sərbəst ifadəsi” ilk növbədə o deməkdir ki, “seçkilər bir və ya daha artıq namizədin seçilməsinə yönələn hər hansı təzyiq forması altında keçirilə bilməz və seçici seçim edərkən qanunsuz olaraq bu və ya digər partiya səs verməyə vadar edilə bilməz” (bax: *X Birləşmiş Krallığa qarşı*, ərizə № 7140/75, Komissiyanın 6 oktyabr 1976-cı il tarixli qərarı, Qərarlar toplusu, c. 7, s. 96). Başqa sözlə, seçicinin mənafeləri baxımından azad səsvermənin iki aspekti vardır: öz rəyini formalaşdırmaq azadlığı və öz rəyini ifadə etmək azadlığı (bax: İzahedici Məruzə, b. 26).

72. Seçicilərin öz rəyini formalaşdırmaq azadlığına gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, Avropa Şurasının orqanları ilk növbədə bu azadlığı, xüsusən söhbət kütləvi informasiya vasitələrindən, təşviqat lövhələrindən istifadə edilməsindən, izdihamlı yerlərdə nümayiş keçirmək hüququndan və partiya və namizədlərin maliyyələşdirilməsindən getdikdə, dövlət orqanlarının öz neytrallıq öhdəliklərinə əməl etmək vəzifəsi kimi göstərmişlər (nümunə üçün bax: Seçkilərə dair Rəhbər Prinsiplər, b. 3.1(a); və İzahedici Məruzə, b. 26(a). Bundan əlavə, hesab edilir ki, bu azadlıq dövlət orqanlarının müəyyən pozitiv öhdəliklərini, məsələn, qəbul edilmiş namizədlikləri seçicilərə təqdim etmək və seçicilərin namizədlər haqqında məlumat almasına imkan yaratmaq vəzifələrini nəzərdə tutur (bax: Seçkilərə dair Rəhbər Prinsiplər, b. 3.1(b); və İzahedici Məruzə, b. 26(b)).

73. Digər tərəfdən, seçicilərin öz istəklərini ifadə etmək azadlığı səsvermə proseduruna ciddi əməl edilməsi kimi başa düşülməlidir.

Seçicilər qeydiyyatata alınmış namizədlərə və ya namizədlərin siyahısına elə bir şəraitdə səs vermək imkanına malik olmalıdırlar ki, səs vermələrinə və ya səslərini istədikləri namizədlərə vermələrinə maneə yaradılması məqsədi daşıyan hər hansı təhdidlərə və məhdudiyyətlərə məruz qalmasınlar (bax: Seçkilərə dair Rəhbər Prinsiplər, b. 3.2; və İzahedici Məruzə, b. 27).

3. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

74. Məhkəmə öncə qeyd edir ki, səsvermə hüququ ilə bağlı olan və əvvəllər Konvensiya orqanlarına təqdim edilən işlərdə ərizəçinin seçkilərdə iştirak etməsinə imkan yaradılması diqqət mərkəzində olub. Belə ki, səsverməyə qoyulmuş qadağa qarşıya qoyulan qanuni məqsədə mütənəsib olmadıqda (bax: *Vito Sante Santoro İtaliyaya qarşı*, ərizə № 36681/97, AİHM 2004-VI; *Labita İtaliyaya qarşı* [GC], ərizə № 26772/95, AİHM 2004-IV; və *Hörsť Birləşmiş Krallığa qarşı* (№ 2) [GC], ərizə № 74025/01, AİHM 2005-IX), yaxud ərizəçilər əhalinin səsvermə hüququ əlindən alınmış qrupuna mənsub olduqda (bax: *Methyuz Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], ərizə № 24833/94, AİHM 1999-I; və *Əziz Kiprə qarşı*, ərizə № 69949/01, AİHM 2004-V) Məhkəmə 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinin pozulduğunu müəyyən edib. Keçmiş Komissiya səsvermə hüququnu daha geniş mənada götürərək onu nəinki fərdi seçicilərin hüququna, həm də bütün yunan xalqının hüququna şamil etdi və belə bir fikir ifadə etdi ki, “yunan xalqının ... qanunverici orqanı seçmək vasitəsilə öz siyasi rəyini ifadə etməsinə maneə yaradıldığına görə” 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi pozulub (bax: *Yunanıstan işində* Komissiyanın məruzəsi, İllik məcmuə, № 12, s. 179-180).

75. Bu işdə iddia edilmir ki, üçüncü ərizəçi onun səsvermə hüququna qanunla və ya praktiki yolla hər hansı maneə yaradılması ucbatından seçkilərdə səs vermək imkanından məhrum edilib. Onu narazı salan səsvermə hüququnun tanınmaması deyil, seçdiyi partiyaya, yəni seçkilərdə iştirak etmək üçün qeydiyyatata alınmasından imtina edilən ərizəçi partiyaya səs vermək imkanından məhrum edilməsidir.

76. Bununla belə, Məhkəmə hesab etmir ki, üçüncü ərizəçinin səsvermə niyyətinə maneə yaradıldığı barədə iddiası onun səsvermə hüququnun pozulduğu barədə iddiası üçün əsas təşkil edə bilər. Məhkəmə, ilk növbədə, aydın bir problemi, yəni səsvermə niyyətinin xarakterini və ciddiliyini nümayiş etdirmək üçün yetərli sübutedici bazanın zəruri olduğunu qeyd edir. Konkret partiyaya səs vermək niyyəti mahiyyət etibarı ilə fərdin daxili aləmində qapanıb qalmış fikirdir. Nə qədər ki, həmin fikir səsvermə aktı vasitəsilə, yaxud boş saxlanmış və ya korlanmış bülleten vasitəsilə ifadə edilməyib, onun mövcud olduğunu və ya olmadığını sübut etmək mümkün deyil.

(bax: *X Avstriyaya qarşı*, Komissiyanın 22 mart 1972-ci il tarixli qərarı, İllik məcmuə № 15, s. 474). Bundan başqa, ərizəçinin kimə üstünlük verməsi statik bir məsələ deyil və zaman keçdikcə siyasi tədbirlərin və seçki kampaniyalarının təsiri altında onun seçimi dəyişə bilər. Seçicilərin niyyətlərinin qəflətən və çox tez dəyişməsi sənədlərdə öz təsdiqini tapmış siyasi və ictimai fenomendir.

77. Məhkəmə bir daha bildirir ki, fərdi ərizəçi şikayət etdiyi tədbirin ona faktiki təsir göstərdiyini iddia etdikdə bunu sübut edə bilməlidir və *actio popularis* xarakterli (yəni istənilən şəxs tərəfindən qaldırıla bilər) iddianın təmin edilməsi üçün 34-cü maddədən istifadə edilə bilməz (digər qərarlar arasında bax: *Norris İrlandiyaya qarşı*, 26 oktyabr 1988, A seriyaları, c. 142, b. 30). Üçüncü ərizəçi hər hansı səsvermə hüququnu necə həyata keçirdiyi barədə hər hansı məlumat təqdim etməyib. Onun seçki bülletenini qutuya salıb-salmadığı, yaxud bu məqsədlə səsvermə günü seçki məntəqəsinə gəlib-gəlmədiyi məlum deyil. O, daxili məhkəmələrin onun ərizəçi partiya səs vermək niyyətində olduğunu müəyyən edə bilmələri üçün həmin məhkəmələrdə iddia qaldırmayıb və ya belə iddia üzrə proseslərdə iştirak etməyib.

78. Daha ümumi səviyyədə götürsək, Məhkəmə səsvermə niyyətinə maneə yaradılması barədə iddianın səsvermə hüququna müdaxilənin əlaməti kimi qəbul edilməsinin çoxşaxəli nəticələrindən ehtiyatlanır. Həmin iddianın qəbul edilməsi faktiki olaraq qeyri-məhdud sayda fərdlərin sadəcə olaraq ilkin səsvermə niyyətlərinə uyğun surətdə səs verə bilmədiklərinə görə səsvermə hüquqlarının pozulduğunu iddia etmələrinə gətirib çıxara bilər.

79. Yuxarıdakı mülahizələrin işığında Məhkəmə hesab edir ki, səsvermə hüququ hər bir seçicinin səs vermək niyyətində olduğu namizədin və ya partiyanın adını seçki bülletenində tapa biləcəyinə ümumi təminat verən hüquq kimi şərh oluna bilməz. Bununla belə, o, xatırladır ki, ölkə əhalisi daxilindəki müxtəlif rəy çalarlarını əks etdirən müxtəlif siyasi partiyaların iştirakı olmadan xalqın öz rəyini azad ifadə etməsi mümkün deyil (bax: *"Federación Nacionalista Canaria" İspaniyaya qarşı*, (ərizənin qəbul edilənliyinə dair qərar, ərizə № 56618/00, AİHM 2001-VI). Müvafiq surətdə, Məhkəmə üçüncü ərizəçi tərəfindən səsvermə hüququnun həyata keçirilməsini daha geniş kontekstdə nəzərdən keçirməlidir.

80. Məhkəmə qeyd edir ki, siyasi baxışların və platformaların geniş diapazonunu təmsil edən iyirmi beşdən artıq partiya və seçki bloku Rusiya parlamentinin aşağı palatasına 1999-cu il seçkilərində rəqabət aparırdı. Beynəlxalq müşahidəçilər seçkilərin rəqabət və plüralizm şəraitində keçdiyini elan ediblər (yuxarıda 42-ci bəndə bax). Müşahidəçilər təsdiq ediblər ki, seçicilərin öz rəyini formalaşdırmaq azadlığı daxili qanunvericiliklə təmin edilib, həmin qanunvericilik "siyasi iştirakçıları bərabər mübarizə meydanı ilə təmin edir" (yenə orada). Seçicilərin namizədlər haqqında yetərli və adekvat məlumatlara malik olmadığını iddia edən olmayıb və özləri haqqında düzgün olmayan məlumatlar təqdim etməyən namizədlərə münasibətdə Mərkəzi Seçki Komissiyasının qəbul etdiyi tədbirlər bu təminatın gücləndirilməsinə xidmət edib. Həmçinin üçüncü ərizəçinin kimə səs vermək barədə seçim edərkən hər hansı təzyiq formasına və ya lüzumsuz təhrikçiliyə məruz qaldığını iddia edən də olmayıb. Doğrudan da, əgər onun bəyəndiyi namizəd olmasaydı (onun ərizəçi partiya səs vermək niyyətində ısrarlı olduğunu fərz etsək), o, iki milyondan artıq digər seçici kimi "bütün namizədlərin əleyhinə" səs verə bilərdi (yuxarıda 36-cı bəndə bax). Beləliklə, əldə olan məlumat əsasında söyləmək olmaz ki, üçüncü ərizəçinin azad seçkilərdə iştirak etmək hüququ əsassız olaraq məhdudlaşdırılıb.

81. Buna görə də üçüncü ərizəçinin səsvermə hüququ ilə bağlı 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi pozulmayıb.

II. KONVENSIYANIN 13-cü MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

82. Ərizəçilər şikayət etdilər ki, 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinin pozuntusu ilə bağlı səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsinə malik olmayıblar. Məhkəmə Konvensiyanın 13-cü maddəsi üzrə bu şikayəti araşdırmağı qərara alıb, həmin maddədə deyilir:

“Bu Konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqları pozulmuş hər kəs, hətta bu pozulma rəsmi fəaliyyət göstərən şəxslər tərəfindən törədildikdə belə, dövlət orqanları qarşısında səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsinə malikdir”.

A. Ərizəçi partiya və ikinci ərizəçi

1. Tərəflərin arqumentləri

83. Ərizəçilər bildirdilər ki, Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyəti şərh məsələsinə baxmamalı və ərizəçilərin vəsatətini Konstitusiyaya Məhkəməsinə göndərməli idi, çünki o, etiraz edilən müddəanın Konstitusiyaya uyğunluğu barədə qərar çıxarmaq səlahiyyətinə malik olan yeganə məhkəmə orqanı idi. Burada müəyyən edilməli olan məsələ hər hansı şikayət vasitələrinin mövcud olub-olmaması deyil, seçki kampaniyası çərçivəsində pozulmuş seçki hüquqlarının bərpası üçün ərizəçilərə real imkan yaradılıb-yaradılmamasıdır. Bundan başqa, baxmayaraq ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi ərizəçilərin vəsatətini aldığı vaxt artıq Rusiya parlamentinin bir qrup üzvü də analoji vəsatət vermişdi, Konstitusiyaya Məhkəməsi bu iki vəsatətə baxılmasını bir icraatda birləşdirmədi. Bunun əvəzinə o, ərizəçilərin vəsatətini qəbul etmədi, çünki vəsatətin məzmunu artıq baxılmış olan məsələ ilə “məhiyyətinə görə eyni idi”.

84. Hökumət iddia etdi ki, ərizəçilərin səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsinə malik olmadıqları barədə şikayəti həmin vaxt qüvvədə olan Rusiya qanunvericiliyinin müddəalarına uyğun deyildi və işdəki faktlara əsaslanmırdı. Ərizəçilərin tələblərinə Ali Məhkəmə və həmçinin Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən baxılmışdı. Konkret olaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsi MSK-nın 9 dekabr 1999-cu il tarixli qərarına qarşı onların şikayətinə baxmış və onu əsassız şikayət kimi rədd etmişdi. Konstitusiyaya Məhkəməsi etiraz edilən müddəanı etibarsız elan etdikdən sonra ərizəçilər Rəyasət Heyətinin qərarına yeni açılmış hallar üzrə yenidən baxılması üçün müraciət edə bildirdilər, lakin müraciət etmək üçün üç aylıq müddətə əməl etmədilər.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

85. Məhkəmə bir daha bildirir ki, Konvensiyanın 13-cü maddəsi Konvensiyada nəzərdə tutulan hüquq və azadlıqların dövlətdaxili hüquq qaydası çərçivəsində hansı formada təmin edilməsindən asılı olmayaraq, onların məhiyyətinin gücləndirilməsi üçün milli səviyyədə hüquqi müdafiə vasitəsinə əl atmaq imkanını təmin edir. İştirakçı dövlətlərin 13-cü maddə üzrə öhdəliklərinin həddləri ərizəçinin şikayətinin xarakterindən asılı olaraq fərqlidir; 13-cü maddədə nəzərdə tutulan mənada “hüquqi müdafiə vasitəsinin” “səmərəliliyi” işin nəticəsinin ərizəçi üçün müsbət olacağından aydın olub-olmamasından asılı deyil. Hər halda 13-cü maddə ilə tələb olunan hüquqi müdafiə vasitəsi praktiki və hüquqi baxımdan, yəni iddia edilən pozuntunun qarşısını almaq və ya etiraz edilən situasiyanı düzəltmək, yaxud artıq baş vermiş hər hansı pozuntu ilə bağlı adekvat kompensasiyanı təmin etmək baxımından “səmərəli”

olmalıdır (*bax: Baloq Macarıstana qarşı*, ərizə № 47940/99, b. 30, 20 iyul 2004; və *Kudlya Polşaya qarşı* [GC], ərizə № 30210/96, b. 158, AİHM 2000-XI).

86. Hazırkı işdə ərizəçi partiya və ikinci ərizəçi Mərkəzi Seçki Komissiyasının 9 dekabr 1999-cu il tarixli qərarı nəticəsində namizəd qismində seçkilərdən kənarlaşdırılmışdılar (yuxarıda 20-ci bəndə bax). Müvafiq surətdə, Məhkəmə onların seçkilərdə namizədliklərini irəli sürmək hüququnun pozulması ilə bağlı səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsinə malik olub-olmadıqlarını araşdırmalıdır.

87. Hökumət iddia etdi ki, ərizəçi partiya 9 dekabr 1999-cu il tarixli qərara qarşı məhkəməyə şikayət etmək imkanına malik olub. Lakin onun təklif etdiyi bu müdafiə vasitəsi açıq-aydın səmərəli vasitə deyildi: şikayət uğursuzluğa düşər oldu, çünki daxili məhkəmələr işə məhkəmə nəzarəti qaydasında baxmış Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyətinin qərarını yekun qərar hesab etdilər, bu isə o demək idi ki, məsələyə bundan sonra baxılması mümkün deyildi.

88. Həmin vaxt qüvvədə olan RSFSR Mülki Prosessual Məcəlləsi məhkəmə nəzarəti qaydasında çıxarılmış qətnamə və ya qərardaddan şikayət verilməsi imkanını nəzərdə tutmurdu. O, yalnız məhkəmə nəzarəti qaydasında çıxarılmış digər qətnamə və ya qərardad vasitəsilə ləğv oluna bilərdi. Lakin işə məhkəmə nəzarəti qaydasında baxılması səlahiyyətli orqanların öhdəsinə buraxılmış məsələ idi, yəni konkret işə məhkəmə nəzarəti qaydasında baxıb-baxmamaq məsələsi barədə yalnız dövlətin müvafiq vəzifəli şəxsi qərar çıxara bilərdi (*bax: Ryabixin işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, b. 34). Buradan belə nəticə çıxır ki, iş üzrə tərəf işə məhkəmə nəzarəti qaydasında yenidən baxılması mərhələsi barədə təşəbbüs qaldıra bilməzdi və bu “hüquqi müdafiə vasitəsi” ərizəçilər üçün əlçatmaz idi.

89. Beləliklə, dövlət orqanları işə məhkəmə nəzarəti qaydasında yenidən baxılması prosedurundan istifadə etmək vasitəsilə ərizəçi partiyayı və ikinci ərizəçini seçki hüquqlarının pozulması ilə bağlı səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsindən məhrum etmişdilər. Müvafiq surətdə, Konvensiyanın 13-cü maddəsi pozulmuşdu. Bu nəticənin işığında Məhkəmə hesab edir ki, baxılan işdə bundan sonra baş vermiş hadisələrin, məsələn, Konstitusiya Məhkəməsinin ərizəçilərin şikayətinə mahiyyəti üzrə baxmaqdan imtina etməsinin 13-cü maddəni pozub-pozmadığını araşdırmağa ehtiyac yoxdur.

B. Üçüncü ərizəçi

90. Məhkəmə bir daha bildirir ki, 13-cü maddə yalnız Konvensiya üzrə əsaslı olaraq iddia edilə bilən şikayətlərə tətbiq edilir (*bax: Boyle və Rays Birləşmiş Krallığa qarşı*, 27 aprel 1988, A seriyaları, c. 131, b. 52). O, artıq yuxarıda müəyyən etdi ki, üçüncü ərizəçi səsvermə hüququnun pozulduğunu barədə iddiasını əsaslandırma bilməyib (yuxarıda 76-cı bəndə və ondan sonrakı bəndlərə bax), buna görə də 13-cü maddə onun məsələsinə tətbiq edilə bilməz. Beləliklə, üçüncü ərizəçinin Konvensiyanın 13-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hüququ pozulmayıb.

III. 1 SAYLI PROTOKOLUN 1-ci MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

91. Ərizəçi partiya 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinə əsasən şikayət etdi ki, onun seçki depozitinin geri qaytarılmasından imtina edilməsi və dövlət televiziyasında efir vaxtından istifadəyə görə pul ödəməsinin tələb edilməsi onun mülkiyyət hüquqlarını pozub. 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsində deyilir:

“Hər bir fiziki və hüquqi şəxs öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə hüququna malikdir. Heç kəs, cəmiyyətin maraqları naminə, qanunla və beynəlxalq hüququn ümumi prinsipləri ilə nəzərdə tutulmuş şərtlər istisna olmaqla, öz mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz.

Yuxarıdakı müddəalar dövlətin ümumi maraqlara müvafiq olaraq, mülkiyyətdən istifadəyə nəzarəti həyata keçirmək üçün, yaxud vergilərin və ya digər rüsum və ya cərimələrin ödənilməsinə təmin etmək üçün zəruri hesab etdiyi qanunları yerinə yetirmək hüququnu məhdudlaşdırmır”.

A. Tərəflərin arqumentləri

92. Ərizəçi partiya bildirdi ki, seçki depoziti büdcəyə yalnız o halda köçürülə bilər ki, Seçkilər haqqında Qanunun 51-ci maddəsinin 11-ci bəndində nəzərdə tutulmuş əsaslara görə partiya siyahısının qeydiyyatından imtina edilsin və yaxud partiya 3%-dən az səs alsın. Lakin ərizəçi partiyanın seçkilərdə namizədliyini irəli sürməsinə icazə verilməmişdi və buna görə də onun alacağı dəstəyin səviyyəsi naməlum qalmışdı. Eyni ilə, efr vaxtına görə pul ödəmək tələbi də onun mülkiyyət hüquqlarını pozmuşdu, çünki bu tələb yalnız seçkilərdə namizədliyini irəli sürən və 2%-dən az səs alan partiyalara aid şamil olunurdu.

93. Hökumət bildirdi ki, ərizəçi partiya Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin qərarını alana qədər digər partiyalarla eyni şərtlərlə dövlətdən maliyyə yardımı almış və təşviqat aparmaq üçün pulsuz efr vaxtından istifadə etmişdi. İstənilən halda, seçki depoziti ərizəçi partiya tərəfindən yaradılmış seçki fondundan ödənilə bilər və müvafiq surətdə, bilavasitə onun əmlakının bir hissəsini təşkil etməyə bilər. Onun seçki depozitinin qaytarılmasından imtina barədə MSK-nın qərarı haqlı qərar idi, çünki həmin depoziti qaytarmaq üçün heç bir hüquqi əsas yox idi. Depozit büdcəyə köçürüldükdən sonra həmin pullara MSK nəzarət etmirdi və Konstitusiya Məhkəməsinin 25 aprel 2000-ci il tarixli qərarı vəziyyəti dəyişə bilməzdi.

B. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

94. Konvensiya orqanlarının bərqərar olmuş presedent hüququna əsasən, seçki depozitini ödəmək tələbi, eləcə də depozitin və (və ya) seçki kampaniyasının xərclərinin geri ödənilməsinə partiya tərəfindən səslərin müəyyən faizinin qazanılması ilə şərtləndirən müddəalar kifayət qədər geniş təmsil olunan rəylərin keçməsinə şərait yaratmağa xidmət edir və bu sahədə iştirakçı dövlətlərə geniş qiymətləndirmə sərbəstliyinin verildiyini nəzərə alsaq, 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinə əsasən bunlar haqlı və mütənasib tələblərdir (*bax: Tete Fransaya qarşı*, ərizələr № 11123/84 və 11802/85, Komissiyanın 9 dekabr 1987-ci il və 10 mart 1988-ci il və tarixli qərarları; *Andre Fransaya qarşı*, ərizə № 27759/95, Komissiyanın 18 oktyabr 1995-ci il tarixli qərarı; və “*New Horizons*” və *başqaları Kiprə qarşı*, ərizə № 40436/98, Komissiyanın 10 sentyabr 1998-ci il tarixli qərarı).

95. Bu işdə vəziyyət fərqlidir. Birincisi, yuxarıda qeyd edilən işlərdən fərqli olaraq, ərizəçi partiya 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinə əsasən azad seçkilərdə iştirak etmək hüququnun pozulmasından daha çox, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinə əsasən mülkiyyət hüquqlarının pozulmasından şikayət edib. İkincisi və daha önəmlisi, həmin işlərdə ərizəçilər uğursuzluğa məruz qalsalar belə, seçkilərdə iştirak etmişdilər, halbuki bu işdə dövlətdaxili prosedurun qüsurlu olması ucbatından ərizəçi partiyanın seçkidə namizəd kimi iştirakının qarşısı alınmışdı.

96. Məhkəmə qeyd edir ki, daxili məhkəmələr seçki depozitinin qaytarılması barədə ərizəçi partiyanın tələbini ona görə rədd ediblər ki, Seçkilər haqqında

Qanunun 51-ci maddəsinin 11-ci bəndinə əsasən onun seçkidə namizəd kimi iştirak etməsinə icazə verilməmişdi. Lakin artıq müəyyən edildi ki, bu işdə bu müddəanın tətbiqi Konvensiyanın tələblərinə zidd olub. Konkret olaraq, Məhkəmə artıq müəyyən etdi ki, daxili məhkəmə prosesləri hüquqi müəyyənlik prinsipini pozmaqla həyata keçirilib. Bu nəticə ərizəçi partiyanın 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsi üzrə şikayətinin haqlı olduğunu göstərir (müvafiq dəyişikliklərlə *bax: Brumaresku Rumıniyaya qarşı*, [GC], ərizə № 28342/95, b. 74, AİHM 1999-VII).

97. Buradan belə nəticə çıxır ki, ərizəçi partiya münasibətdə 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsi pozulub.

IV. KONVENSIYANIN 41-Cİ MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

98. Konvensiyanın 41-ci maddəsində deyilir:

“Əgər Məhkəmə Konvensiya ona dair Protokolların müddələrinin pozulduğunu, lakin Razılığa gələn yüksək Tərəfin daxili hüququnun yalnız bu pozuntunun nəticələrinin qismən aradan qaldırılmasına imkan verdiyini müəyyən edirsə, Məhkəmə zəruri halda, zərərçəkən tərəfə əvəzin ədalətli ödənilməsinə təyin edir”.

A. Zıyan

99. Ərizəçilər maddi ziyanə görə kompensasiya qismində 2.315.520 Rusiya rublu tələb etdilər. Tələb olunan məbləğ seçki fondunun 91,3%-ini təşkil edir, bunlardan 90,7%-ini ərizəçi partiyanın öz əmlakı, 0,6%-ini isə seçki depozitini ödəmək üçün istifadə edilmiş ayrı-ayrı fərdlərin yardımları təşkil edir. Bundan əlavə, ərizəçilər mənəvi ziyanə görə ərizəçi partiya üçün 1.600.000.000 avro və ikinci ərizəçi ilə üçüncü ərizəçinin hər biri üçün 200.000 avro tələb etdilər.

100. Hökumət bu tələbləri şişirdilmiş və “ağlasıqmaz” hesab etdi.

101. Məhkəmə yuxarıda çıxardığı belə bir nəticəyə istinad edir ki, seçki depoziti Konvensiyada təsbit edilmiş prinsiplərə zidd olan dövlətdaxili prosedur ucbatından müsadirə olunub. Buna görə də, müəyyən edilmiş pozuntu ilə tələb olunan maddi ziyan arasında səbəbli əlaqə mövcuddur. Müvafiq surətdə, Məhkəmə ərizəçi partiya maddi ziyanə görə tələb olunan bütün məbləği təyin edir, həmin məbləğin üzərinə ondan tutula bilən hər hansı vergi məbləği də əlavə olunmalıdır.

102. Mənəvi ziyanla bağlı tələbə gəldikdə, Məhkəmə hesab edir ki, pozuntunun müəyyən edilməsi faktı ərizəçi partiya və ikinci ərizəçiyə münasibətdə yetərli kompensasiya təşkil edə bilər.

B. Məhkəmə xərcləri və digər məsrəflər

103. Ərizəçilər daxili məhkəmə proseslərində çəkdiyi məhkəmə xərclərinə görə 168.306 Rusiya rublu və Strasburqdakı icraat üçün çəkdiyi poçt, tərcümə və notariat xərclərinə görə 28.371 Rusiya rublu tələb etdilər. Onlar həmçinin bildirdilər ki, ərizəçi partiya cənab Sklyarovla şərti (proporsional) qonorar haqqında müqavilə bağlayıb, həmin müqaviləyə əsasən, o, 10.000 avro və Məhkəmənin qərarı çıxarıldıqdan sonra təyin ediləcək istənilən məbləğin 5%-ini almalıdır.

104. Hökumət bu tələblərə dair fikir bildirmədi.

105. Məhkəmə qeyd edir ki, cənab Sklyarov ərizəçi partiyanın hüquq şöbəsinin müdürüdür. Buna görə də, məhkəmə orqanları qarşısında ərizəçi partiyanın hüquqi maraqlarının təmsil olunmasının onun adi peşə vəzifələrinin bir hissəsi olduğunu

düşünmək məntiqə uyğun olardı və məhkəmə işinin udulacağı təqdirdə əlavə ödəniş və ya mükafat ödənilməsi onunla işəgötürəni arasında olan bir məsələ idi. İkinci ərizəçinin Məhkəmədə təmsil olunmasına görə ona hər hansı qonorar ödəməsi də sübut edilməyib. Belə olan halda, Məhkəmə cənab Sklyarovun qonorarları ilə bağlı heç bir məbləğ təyin etmir.

106. Məhkəmə razılaşıb ki, ərizəçi partiyanın digər xərcləri zərurətdən irəli gəlib və müvafiq sənədlərlə təsdiq olunur. Müvafiq surətdə, o, ərizəçi partiyaya daxili məhkəmə proseslərində çəkilmiş məhkəmə xərclərinə görə tələb olunan bütün məbləği, habelə poçt, notariat və tərcümə xərclərinə görə ödənilmiş məbləğləri, yəni ümumilikdə 196.677 Rusiya rublu və bu məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləğini təyin edir.

C. İcranın gecikdirilməsinə görə faiz

107. Məhkəmə məqsədəuyğun hesab edir ki, icranın gecikdirilməsinə görə faiz Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə əsaslanmalıdır və onun üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır.

BU ƏSASLARA GÖRƏ MƏHKƏMƏ YEKDİLLİKLƏ:

1. *Qərara alınır ki*, ərizəçi partiyaya və ikinci ərizəçiyə münasibətdə 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi pozulub;

2. *Qərara alınır ki*, üçüncü ərizəçiyə münasibətdə 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi pozulmayıb;

3. *Qərara alınır ki*, ərizəçi partiyaya və ikinci ərizəçiyə münasibətdə Konvensiyanın 13-cü maddəsi pozulub;

4. *Qərara alınır ki*, üçüncü ikinci ərizəçiyə münasibətdə Konvensiyanın 13-cü maddəsi pozulmayıb;

5. *Qərara alınır ki*, ərizəçi partiyaya münasibətdə 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi pozulub;

6. *Qərara alınır ki*:

a) cavabdeh dövlət Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq bu qərarın qəti qərara çevrildiyi tarixdən sonra üç ay ərzində Rusiya Konservativ Sahibkarlar Partiyasına aşağıdakı məbləğləri ödəməlidir:

i. maddi ziyana görə – 2.315.520 (iki milyon üç yüz on beş min beş yüz iyirmi) Rusiya rublu;

ii. məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə – 196.677 (yüz doxsan altı min altı yüz yetmiş yeddi) Rusiya rublu;

iii. yuxarıdakı məbləğlərdən tutula biləcək hər hansı vergi məbləği.

b) yuxarıda qeyd edilən üç aylıq müddət bitdikdən sonra öhdəlik icra edilənə qədər yuxarıda qeyd edilən ödənilməli məbləğlərin üzərinə Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği əlavə olunmalı və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır;

7. Əvəzin ədalətli ödənilməsi haqqında ərizəçilərin qalan tələblərini *rədd edir*.

Qərar ingilis dilində tərtib edilmiş və Məhkəmə Reqlamentinin 77-ci Qaydasının 2-ci və 3-cü bəndlərinə uyğun olaraq, 11 yanvar 2007-ci ildə qərar barədə yazılı məlumat verilmişdir.

Sören Nilsen (*Søren Nielsen*)

Katib

Xristos Rozakis (*Christos Rozakis*)
Sədr